

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**

Факультет аграрного менеджменту
Кафедра адміністративного менеджменту та зовнішньоекономічної діяльності

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Декан факультету аграрного менеджменту
Анатолій ОСТАПЧУК

« _____ » _____ 2022 р.

«СХВАЛЕНО»

на засіданні кафедри адміністративного
менеджменту та ЗЕД

Протокол № 20 від 24.05.2022 р.

Завідувач кафедри

_____ Віталій ЛУЦЯК

«РОЗГЛЯНУТО»

Гарант ОП «Менеджмент»

_____ Віталій ЛУЦЯК

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТ

спеціальність 073 «Менеджмент»

освітня програма «Менеджмент»

Факультет аграрного менеджменту

Розробник: доцент, к.е.н. Ковтун О.А., ст. викладач, к.е.н. Чорненька Л.М.

Київ – 2022 р.

1. Опис навчальної дисципліни

Ризик-менеджмент

(назва)

Галузь знань, спеціальність, освітня програма, освітній ступінь		
Освітній ступінь	Бакалавр, Магістр	
Спеціальність	073 Менеджмент	
Освітня програма	Менеджмент	
Характеристика навчальної дисципліни		
Вид	Обов'язкова	
Загальна кількість годин	90	
Кількість кредитів ECTS	3	
Кількість змістових модулів	2	
Курсовий проект (робота) (за наявності)		
Форма контролю	Екзамен	
Показники навчальної дисципліни для денної та заочної форм навчання		
	денна форма навчання	заочна форма навчання
Рік підготовки (курс)	4	4
Семестр	7	7
Лекційні заняття	15 год.	6 год.
Практичні, семінарські заняття	30 год.	10 год.
Лабораторні заняття	год.	год.
Самостійна робота	45 год.	74 год.
Індивідуальні завдання	год.	год.
Кількість тижневих аудиторних годин для денної форми навчання	3 год.	

2. Мета, завдання та компетентності навчальної дисципліни

Мета: Формування системи знань про предмет і суть ризик-менеджменту, його місце в діяльності підприємств і вироблення практичних навичок аналізу ризиків як на мікро-, так і на макрорівні, розуміння можливостей ризик-менеджменту для підвищення ефективності бізнесу та використання методів управління ризиками, які дозволяють обґрунтовувати та приймати оптимальні управлінські рішення в умовах невизначеності.

Завдання:

- ознайомлення студентів з теоретичними засадами ризик-менеджменту,
- оволодіння практичними навичками визначення ризиків та застосування методів управління ризиками;
- засвоєння знань щодо особливостей управління ризиками, визначення факторів, що впливають на ризик;

- опанування практичних навичок розробки, обґрунтування та прийняття управлінських рішень в умовах ризику та невизначеності;
- засвоєння знань щодо створення системи управління ризиками.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен

знати:

- понятійний та категорійний апарат ризик-менеджменту;
- сутність невизначеності й ризиків та основні фактори, що впливають на ризики, джерела виникнення ризиків;
- якісні та кількісні методи оцінки ризиків;
- основні закони та принципи ризик-менеджменту;
- особливості управління зовнішніми та внутрішніми ризиками
- технологію використання теорії ігор при прийнятті управлінських рішень в умовах ризику та невизначеності;
- сутність системи управління ризиками.

вміти: формувати карту ризиків для підприємства, оволодіти інструментарієм для визначення підприємницького ризику при здійсненні комерційної діяльності за допомогою різних методів та підходів: методу Гаусса, аналізу беззбитковості підприємства та визначення ризику, за розмірами можливих збитків, за ймовірністю виникнення незапланованих втрат (методи розглядаються на реальних кейсах); опанувати практичні навички розробки, обґрунтування та прийняття управлінських рішень в умовах ризику та невизначеності

Набуття компетентностей:

загальні компетентності (ЗК):

ЗК№3	Здатність до абстрактного мислення, аналізу, синтезу.
ЗК№5	Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності
ЗК№11	Здатність до адаптації та дії в новій ситуації
ЗК№13	Здатність генерувати нові ідеї (креативність)

спеціальні компетентності (СК):

СК№2	Здатність аналізувати результати діяльності організації, зіставляти їх з факторами впливу зовнішнього та внутрішнього середовища
СК№7	Здатність обирати та використовувати сучасний інструментарій менеджменту
СК№12	Здатність аналізувати й структурувати проблеми організації, формувати обґрунтовані рішення

3. Програма та структура навчальної дисципліни для:

- повного терміну денної (заочної) форми навчання;
- скороченого терміну денної (заочної) форми навчання.

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин												
	денна форма							Заочна форма					
	тижні	усь ого	у тому числі					усь ого	у тому числі				
			л	п	лаб	ін д	с.р.		л	п	лаб	інд	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
Змістовий модуль 1. Ризик як економічна категорія													
Тема 1. Ризик як економічна категорія. Класифікація ризиків і загальна схема ризик-менеджменту	1-2	2	2	4			2		2				
Тема 2. Кількісні методи оцінки ризиків. Карта ризиків	3-4	2	2	4			10		1	2			
Тема 3. Величина підприємницького ризику	5-8	4	4	4			8		1	2			
Разом за змістовим модулем 1			8	12			20						
Змістовий модуль 2. Теорія ігор для оцінки ризику													
Тема 1. Теорія ігор-оптимізація ризику в умовах конфлікту	9-10	2	2	8			12		1	4			
Тема 2. Аналіз рішень. Аналіз чутливості	11-13	3	2	6			8		1	2			
Тема 3. Дерева рішень	14-15	2	3	4			5						
Разом за змістовим модулем 2			7	18			25						
Усього годин			15	30			45						
Курсовий проект (робота) з			-	-	-		-		-	-	-		-
(якщо є в робочому навчальному плані)													
Усього годин	90		15	30			45		6	10			74

4. Теми семінарських занять

(не передбачені навчальним планом)

5. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Класифікація ризиків	4
2	Кількісні методи оцінки ризиків.	2
3	Карта ризиків	2
4	Величина підприємницького ризику	4
5	Теорія ігор-оптимізація ризику в умовах конфлікту	8
6	Аналіз рішень. Аналіз чутливості	6
7	Дерева рішень	4

6. Теми лабораторних занять

(не передбачені навчальним планом)

7. Контрольні питання, комплекти тестів для визначення рівня засвоєння знань здобувачами.

7.1. Контрольні питання:

1. Класифікація ризиків в агровиробництві.
2. Еволюція поглядів на феномен ризику.
3. Сутність ризику як економічної категорії.
4. Управління ризиками в міжнародній комерційній діяльності.
5. Зарубіжна практика ризик-менеджменту.
6. Формування системи ризик-менеджменту в сфері аграрного підприємництва.
7. Форми організації ризик-менеджменту на підприємстві.
8. Сутність та причини виникнення ризику в фінансовому менеджменті.
9. Фактори ризику та методи їх виявлення.
10. Операційний ризик-менеджмент.
11. Застосування методу аналогій для кількісної оцінки ризику.
12. Використання методу аналізу чутливості для виявлення основних чинників ризику проекту.
13. Використання експертних методів для оцінки ризику проекту.
14. Використання статистичного методу для кількісної оцінки ризику.
15. Закон нормального розподілу випадкової величини та його характеристики.
16. Методи побудови функцій корисності та приклади їх реалізації.
17. Аналіз фінансових ризиків та основні шляхи їх нейтралізації.
18. Оцінка ринкової вартості підприємства та ризик.
19. Застосування математичних моделей у плануванні діяльності підприємств в умовах ризику та невизначеності).

20. Загальна характеристика інформації, необхідної для управління ризиками.
21. Моделювання економічного ризику.
22. Документація для управління ризиками.
23. Фінансовий ризик-менеджмент банків України в посткризовий період.
24. Страхування ризиків в Україні.
25. Імітаційне моделювання інвестиційних ризиків за допомогою Excel.
26. Спеціалізовані комп'ютерні програми по управлінню ризиками.
27. Уроки ризик-менеджменту (досвід лідерів).
28. Теорія ігор як метод вибору оптимальної стратегії при прийнятті рішень.
29. Визначення зони ризику діяльності підприємства за методом аналізу доцільності витрат.
30. Метод побудови дерева рішень.
31. Формування системи принципів фінансового ризик-менеджменту.
32. Аспекти аналізу ризиків інвестиційних проектів.
33. Методичний інструментарій оцінки рівня фінансового ризику.
34. Управління фінансовими ризиками: суть і етапи.
35. Методи управління фінансовими ризиками.
36. Управління ризиками у процесі розробки маркетингових стратегій.
37. Ризики споживача (сприймані ризики): визначення і дискусії.
38. Моделі виміру сприйманого ризику.
39. Маркетингове дослідження сприйманого ризику.

7.2. Тести

1. Відомо точно результат кожного з альтернативних варіантів вибору
це - _____
2. Відкриті задачі, в яких невідома вся сукупність факторів, що впливають на результат і особа, що приймає рішення повинна попередньо сформулювати множину гіпотез перед тим, як їх оцінювати це

3. _____ - це можливість втрати ресурсів чи недоотримання доходів, що виникає в результаті будь-яких видів діяльності, пов'язаних з виробництвом продукції, товарів, послуг, їх реалізацією, товарно-грошовими і фінансовими операціями, комерцією, а також здійсненням соціально-економічних і науково-технічних проектів.

4. До зовнішніх джерел виникнення ризику прямої дії відносяться:

- а) законодавство
- б) міжнародне середовище
- в) податкова система
- г) фінансові прорахунки

5. До зовнішніх джерел виникнення ризику непрямої дії відносяться:

- а) інфляційні процеси
- б) конкуренція
- в) політична ситуація
- г) відтік конфіденційної ситуації

6. До внутрішніх джерел виникнення ризику відносяться:

- а) недоліки системи управління
- б) природно-кліматичні умови
- в) поведінка контрагентів
- г) технологічні умови

7. Об'єкт ризику:

- а) група експертів, що визначають рівень ризику
- б) діяльність виробничих підприємств усіх видів власності, банків і т.д., тобто діяльність всього того, що поєднується категоріями виробників та підприємців

- в) ймовірність виникнення результату управлінського рішення
- г) особа, що приймає рішення

8. Поєднайте класифікацію ризиків за їх ознаками та критеріями:

а) за масштабами та розмірами	1. виправданий
б) за видами	2. глобальний
в) за чисельністю осіб, що приймають рішення	3. груповий
	4. динамічний
г) за обґрунтованістю заходів щодо зменшення негативних наслідків ризику	5. індивідуальний
	6. локальний
	7. не виправданий
	8. статичний

9. За напрямками ризику поділяються на:

а) економічний	д) оптимальний
б) критичний	ж) середній
в) мінімальний	з) соціальний
г) політичний	е) технічний

10. Поєднайте області ризику з їх коефіцієнтами:

1. область абсолютної стійкості	а) 0 %
2. область кризового стану	б) 0-25 %
3. область критичного стану.	в) 25-50 %
4. область нестійкого стану	г) 50-75 %
5. область нормальної стійкості	д) 75-100 %

%

11. Поєднайте фактори, що визначають ризик:

А) Внутрішні фактори	1. податкова система
Б) Зовнішні прямої дії	2. міжнародне середовище
В) Зовнішні непрямой дії	3. якість продукції та послуг
	4. поведінка контрагентів
	5. технологічні недоліки
	6. природно-кліматичні умови
	7. корупція та рекет
	8. впровадження нової техніки та технології
	9. інфляційні процеси

12. За яким критерієм оптимальною вважається чиста стратегія Аі, при якій найменший виграш „статистика” буде максимальним, тобто йому забезпечується максимум (матриця по прибутках):

- а) Гурвіца
- б) Вальда
- в) Гермеєра
- г) Севіджа
- д) Бернуллі-Лапласа

13. Об’єкт ризику:

- а) група експертів, що визначають рівень ризику
- б) діяльність виробничих підприємств усіх видів власності, банків і т.д., тобто діяльність всього того, що поєднується категоріями виробників та підприємців
- в) ймовірність виникнення результату управлінського рішення
- г) особа, що приймає рішення

14. Вид невизначеності, який виникає у ситуації конфлікту двох або більше сторін, коли будь-яка сторона не має інформації про мотив та характер поведінки конкурента

- а) невизначеність умов
- б) невизначеність цілеспрямованої протидії
- в) невизначеність цілей
- г) невизначеність дій

15. _____ - це можливість втрати ресурсів чи недоотримання доходів, що виникає в результаті будь-яких видів діяльності, пов’язаних з виробництвом продукції, товарів, послуг, їх реалізацією, товарно-грошовими і фінансовими операціями, комерцією, а також здійсненням соціально-економічних і науково-технічних проектів

- а) ризик
- б) визначеність

- в) невизначеність
- г) ризик і невизначеність

8. Методи навчання

Для активізації процесу навчання студентів в ході вивчення дисципліни застосовуються такі навчальні технології та засоби: – на лекціях чітко та зрозуміло структурується матеріал; зосереджується увага студентів на проблемних питаннях; наводяться конкретні приклади практичного застосування отриманих знань; заохочуються студенти до критичного сприймання нового матеріалу замість пасивного конспектування; використовуються наочні матеріали, схеми, таблиці, моделі, графіки; використовуються технічні засоби навчання: мультимедійний проектор, слайди тощо; – на практичних заняттях запроваджуються різні навчальні технології: виконання практичних завдань відповідними програмними засобами; аналіз, інтерпретація та обговорення отриманих результатів; мозковий штурм; презентації; робота в малих групах; письмовий контроль знань; індивідуальне та групове опитування; перехресна перевірка завдань з наступною аргументацією виставленої оцінки тощо.

Обов'язковими елементами активізації навчальної роботи студентів є чіткий контроль відвідування студентами занять, заохочення навчальної активності, справедлива диференціація оцінок.

Планування занять передбачає створення передумов для реалізації таких методологічних принципів навчального процесу: – інтенсивне використання самостійної роботи студента (підготовчий етап до виконання практичних завдань та інтерпретації отриманих результатів); – активне використання програмного забезпечення для виконання практичних завдань; – дотримання жорсткого регламенту: визначення часу на індивідуальну роботу та обговорення отриманих результатів; – впровадження принципу нормування: дотримання норм і правил при виконання тестових завдань та практичних завдань; – активна підтримка внутрішньо-групової взаємодії студентів, залучення до виконання практичних завдань та обговорення отриманих результатів.

9. Форми контролю

Основними формами організації навчання під час вивчення дисципліни «Ризик-менеджмент» є лекції, практичні заняття, консультації, самостійна робота здобувачів вищої освіти.

Відповідно до вище зазначених форм організації навчання формами контролю засвоєння програми є: самоконтроль, написання модульних контрольних робіт, реферату, виконання індивідуальних практичних завдань та іспит за період вивчення дисципліни. Контрольні заходи, які проводяться в університеті визначають відповідність рівня набутих студентами знань, умінь та навичок вимогам нормативних документів щодо вищої освіти і забезпечують своєчасне коригування навчального процесу.

Відповідно до «Положення про екзамени та заліки у Національному університеті біоресурсів і природокористування України» затвердженого вченою

радою НУБіП України 27 лютого 2019 року, протокол № 7, видами контролю знань здобувачів вищої освіти є поточний контроль, проміжна та підсумкова атестації.

Поточний контроль здійснюється під час проведення практичних, лабораторних та семінарських занять і має на меті перевірку рівня підготовленості здобувачів вищої освіти до виконання конкретної роботи.

Проміжна атестація проводиться після вивчення програмного матеріалу кожного змістового модуля. Навчальний матеріал дисциплін, які викладаються протягом одного семестру – осіннього чи весняного, поділяється лекторами на два змістові модулі. Проміжна атестація має визначити рівень знань здобувачів вищої освіти з програмного матеріалу змістового модуля (рейтингова оцінка із змістового модуля), отриманих під час усіх видів занять і самостійної роботи.

Форми та методи проведення проміжної атестації, засвоєння програмного матеріалу змістового модуля розробляються лектором дисципліни і затверджується кафедрою адміністративного менеджменту та зовнішньоекономічної діяльності у вигляді тестування, письмової контрольної роботи, колоквіуму, результату експерименту, що можна оцінити чисельно, розрахункової чи розрахунково-графічної роботи тощо.

Засвоєння здобувачем вищої освіти програмного матеріалу змістового модуля вважається успішним, якщо рейтингова оцінка його становить не менше, ніж 60 балів за 100-бальною шкалою.

Рейтинг з додаткової роботи додається до рейтингу з навчальної і не може перевищувати 20 балів. Він визначається лектором і надається здобувачам вищої освіти рішенням кафедри за виконання робіт, які не передбачені навчальним планом, але сприяють підвищенню рівня їх знань з дисципліни.

Семестровий екзамен – це форма підсумкової атестації засвоєння здобувачем вищої освіти теоретичного та практичного матеріалу з навчальної дисципліни за семестр.

10. Розподіл балів, які отримують студенти. Оцінювання знань студента відбувається за 100-бальною шкалою і переводиться в національні оцінки згідно з табл. 1 «Положення про екзамени та заліки у НУБіП України» (наказ про уведення в дію від 27.12.2019 р. № 1371)

Рейтинг студента, бали	Оцінка національна за результати складання	
	екзаменів	заліків
90-100	Відмінно	Зараховано
74-89	Добре	
60-73	Задовільно	
0-59	Незадовільно	Не зараховано

Для визначення рейтингу студента (слухача) із засвоєння дисципліни $R_{\text{дис}}$ (до 100 балів) одержаний рейтинг з атестації (до 30 балів) додається до рейтингу студента (слухача) з навчальної роботи $R_{\text{НР}}$ (до 70 балів): $R_{\text{дис}} = R_{\text{НР}} + R_{\text{АТ}}$.

11. Методичне забезпечення

Методичне забезпечення доступне на Навчально-інформаційному порталі НУБіП України. Виконання завдання на практичних заняттях (в групі та самостійно). Виконання самостійної роботи (в малих групах, самостійно, eLearn).

12. Рекомендована література

– основна

- Савчук В.П. Основи ризик-менеджменту підприємств. Дніпро: «Баланс Бізнес Букс», 2019. – 280 с.

- Савчук В.П. Практическая энциклопедия финансового менеджера. К.: Баланс Бизнес Букс, 2017. – 976 с.

- Савчук В.П. Оцифрованный менеджмент: Business Intelligence для ТОПов. К.: «Баланс Бизнес Букс», 2018. – 504 с.

- Старостіна А. О., Кравченко В. А. Ризик-менеджмент: теорія та практика: Навч. посіб. - К.: ІВЦ "Видавництво «Політехніка»", 2004. - 200 с

- Мороз В.М., Мороз С.А. Ризик-менеджмент: навч.посіб. К: «Кондор», 2019. – 140 с.

- Останкова Л.А., Шевченко Н.Ю. Аналіз моделювання та управління економічними ризиками. Навч.посіб. – К.: Центр учбової літератури, 2019. – 256 с.

– допоміжна

- Мазаракі А. А. Основи менеджменту : базовий підручник для студентів вищих навчальних закладів / за ред. А. А. Мазаракі. – К. : Фоліо, 2014. – 846 с.

- Калініченко З.Д. Ризик-менеджмент: навчальний посібник для здобувачів спец. 051 «Економіка» та 073 «Менеджмент» /З.Д. Калініченко . Дніпро: ДДУВС, 2021. 224 с.

- Мескон М. Х. Основы менеджмента / М. Х. Мескон, М. Альберт, Ф. Хедоури ; [пер. с англ. О. И. Медведь]. – М. :Вильямс, 2012. – 672 с.

- Дамордан А. Стратегический риск менеджмент. – М. Вильямс, 2010.

- Боди З., Кейн А., Маркус А. Принципы инвестиций: Пер. с англ. -4-е изд. - М.: Издат. дом «Вильямс», 2002. - 984 с.

- Бююль А., Цефель П. SPSS: искусство обработки информации. Анализ статистических данных и восстановление скрытых закономерностей: Пер. с нем. - Спб.: ООО «ДиаСофтЮП», 2001. - 608 с.

- Ван Хорн Дж. К., Вахович Джон М. Основы финансового менеджмента: Пер. с англ. - 11-е изд. - М.: Издат. дом «Вильямс». -2001.-992 с.

- Вітлінський В. В., Наконечний С. /., Шарапов О. Д. Економічний ризик та методи його вимірювання: Підручник. - К.: КНЕУ, 2000. -354 с.

- Камінський А. Б. Економічний ризик та методи його вимірювання: Навч.

посіб. - К.: Вид. дім «Козаки», 2002. - 120 с

- Мертенс А. Управление рисками бизнеса. К.: МФК, 2011. – 502 с.

- Малхотра Н. Маркетинговые исследования. Практическое руководство: Пер. с англ. - 3-е изд. - М.: Издат. дом «Вильямс», 2002. -960 с.

- Моделирование рискованных ситуаций в экономике и бизнесе: Учеб. пособие / А. М. Дубров, Б. А. Лагоша, Е. Ю. Хрусталеv; Под ред. Б. А. Лагоши. - М.: Финансы и статистика, 2000. - 176 с.

- Рогов М. А. Риск-менеджмент. - М.: Финансы и статистика, 2001. -120 с.

- Старостина А. А. Маркетинговые исследования. - М.: Издат. дом «Вильямс», 2001. - 284 с.

- Тэпман Л. Н. Риски в экономике: Учеб. пособие для студентов вузов / Под ред. В. А. Швандара. - М.: ЮНИТИ, 2002. - 379 с.

- Конкурентное преимущество: как достичь высокого результата и обеспечить его устойчивость/ Майкл Портер; Пер.с англ. – 4-е изд. – М.: Альпина Паблишер, 2016. – 716 с.

-

13. Інформаційні ресурси

- www.ebrd.com

- www.ifc.org

- www.palisade.com/risk/

- www.ferma.eu/

- <https://www.oracle.com/technetwork/middleware/crystalball/overview/risk-analysis-overview-4367760.pdf>